

Anna Stepowany¹
University of Edinburgh
Language Evolution
and Computation Research Unit

OPISY LEKSYKOGRAFICZNE DOPowiedzeń FRAZEologiczNYch I Ich HOMONIMÓw WE WSPÓłCzesNYch OGÓłNYch SłOWNIKACH JĘZYKA POLSKIEGO

Termin **dopowiedzenie** wprowadził do polskiej składni Roman Laskowski, podając w swym projekcie funkcjonalno-syntaktycznej klasyfikacji leksemów następującą definicję tej klasy wyrażen funkcyjnych:

leksemy tworzące wypowiedzenia kontekstowo zależne [...], funkcjonując jako wypowiedzenia, obligatoryjnie wchodzą w większe jednostki tekstowe, implikują istnienie tekstu (GWJP Morfologia 1998: 58).

W językoznawczej literaturze polskiej najczęściej uwagi tej grupie wyrażen poświęcił A. Dobaczewski (1998), za którym przejmuję rozumienie terminu dopowiedzenie jako jednostki:

- a) samodzielnej syntaktycznie i niesamodzielnej tekstowo – cechującej się obligatoryjną kookurencją tekstową;
- b) występującej w prymarnym układzie: *q* – dopowiedzenie (*p*);
- c) w podstawowym zastosowaniu² służącej do konstruowania wypowiedzeń będących odpowiedziami na wypowiedzi realizowane przez inne wypowiedzenia.

¹ Autorka ukończyła studia na Uniwersytecie Śląskim, pisząc pracę magisterską pod opieką prof. dra hab. Piotra Żmigrodzkiego. Obecnie jest na studiach doktoranckich w Szkocji i pozostaje pod opieką dr. R. Canna, prof. J. Hurforda i dr. S. Kirby.

² Dobaczewski ograniczył swoje analizy do tych przykładów dopowiedzeń, które występują w werbalnych kontekstach homosemiotycznych. Wylacza z analizy przypadki, kiedy zachowanie językowe, mające formę dopowiedzenia, jest reakcją np. na gest wskazujący nadawcy czy też na inne zachowanie pozajęzykowe, np. własną myśl. Zauważa, że choć dopowiedzenia w takich heterosemiotycznych kontekstach nie mogą być jednoznacznie uznane za

Taka definicja bardzo dobrze stosuje się do przykładowego kontekstu zawierającego dopowiedzenie np. – *Podobał ci się ten film?* – *Tak*. Wyraźnie widać tutaj na przykładzie jednostki TAK wszystkie cechy definicyjne dopowiedzenia wyliczone przez Dobaczewskiego: samodzielność syntaktyczną i zależność tekstową (– *Tak*), stanowienie wypowiedzi-reakcji *p* na wypowiedź-akcję *q* (– *Podobał ci się ten film?*) – realizowanie układu *q-p* oraz konstruowanie wypowiedzi o charakterze odpowiedzi na inne wypowiedzenie.

Całą grupę tak charakteryzowanych jednostek leksykalnych podzielić można za względu na ich ogólne znaczenie na **potwierdzenia**, np. *tak, właśnie, jak najbardziej, rzecz jasna*, i **zaprzeczenia**, np. *nie, w żadnym razie, nigdy*. Dopowiedzenia – jak ilustrują przykłady – oprócz formy jednostek jednosegmentowych mogą być także konstrukcjami wielosegmentowymi. Społeczne utrwalenie i ustabilizowana konstrukcja tych ostatnich oraz niemożność wyprowadzenia ich znaczenia ze znaczeń poszczególnych segmentów pozwalają zaliczyć je do wydzielonej przez A. M. Lewickiego grupy **wskaźników frazeologicznych** (Lewicki, Pajdzińska 2001), frazeologizmów pełniących funkcje pomocnicze – przyimków, np. *w ramach czegoś*; spójników, np. *zarówno... jak i..., nie tylko... ale...;* partykuł, np. *że też, a mianowicie, na ogół*. Można zatem mówić o grupie **dopowiedzeń frazeologicznych** – tego terminu używać będę dalej, skupiając się wyłącznie na grupie **frazeologicznych dopowiedzeń potwierdzających**.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników analizy opisu dopowiedzeń frazeologicznych i ich licznych homonimów³ w trzech najnowszych dużych słownikach ogólnych języka polskiego – z punktu widzenia językoznawcy. Słownikami tymi są: *Słownik współczesnego języka polskiego* (dalej: SWJP), *Inny słownik języka polskiego* (dalej: ISJP) i *Uniwersalny słownik języka polskiego* (dalej: USJP). Szczególna uwaga została zwrócona na ocenienie spójności poszczególnych elementów opisu słownikowego – definicji⁴, przykładów użycia i kwalifikacji gramatycznej.

Przykładową analizę pojedynczych przypadków przedstawię jako dodatek w końcowej części niniejszego artykułu.

Analiza zawartości artykułów hasłowych i odsyłaczy w wymienionych słownikach pozwoliła wyłonić łącznie grupę 25 notowanych w nich dopowiedzeń frazeolo-

dewiacyjne, istnieje jednak pewna groźba nieinterpretowalności bądź niezrozumiałości w takim wypadku. Ponadto takie heterosemiotyczne użycia są – z punktu widzenia analizy syntaktycznej i semantyki językoznawczej – nierelevantne, dlatego w mojej analizie także je pominię.

³ Rozumienie poszczególnych części mowy przyjmuję tutaj za klasyfikacją leksemów nieodmiennych M. Grochowskiego (1997). Wykorzystuję także terminy *fraza przysłówkowa, przymiotnikowa i czasownikowa* – w rozumieniu przyjętym we wstępie do ISJP, które zostaną przytoczone w dalszej części artykułu.

⁴ Zgadzam się z następującą tezą M. Grochowskiego: „[...] zależność między liczbą klas części mowy reprezentowanych przez jednostkę leksykalną a liczbą znaczeń jednostki jest właściwością indywidualną poszczególnych jednostek, a nie właściwością całego systemu leksykalnego [...]” (Grochowski 1989: 37). Uważam także, że w definicjach dopowiedzeń warunkiem koniecznym jest wskazanie na kontekstualność jako cechę konstytutywną tych jednostek, odróżniającą ją od homonimicznych wyrażen funkcyjnych, tzn. eksplicytnie zasugerowanie, że użycie danej jednostki jest reakcją na wypowiedź innej osoby. Rezygnacja z tego warunku możliwa mogłaby być jedynie w wypadku jednostek nieposiadających homonimów w klasie wyrażen funkcyjnych – takich jak *żaden problem i w porządku*. Taki punkt widzenia stosować będę przy ocenianiu trafności i spójności definicji z pozostałymi elementami mikrostruktury.

gicznych: *a jak, a jakże, nie ma sprawy, jasna sprawa, rzecz jasna, rzecz oczywista, rzecz pewna, rzecz wiadoma, w rzeczy samej, co za pytanie, też pytanie, też mi pytanie, rozumie się, ma się rozumieć, jak najbardziej, jakżeby inaczej, jeszcze jak, w porządku, w porządeczku, z pewnością, z całą pewnością, (to) żaden problem, nie ma problemu, otóż to, no chyba.*

SWJP wszystkie analizowane wskaźniki frazeologiczne rozpatruje jako oddzielne hasła, co zgodne jest z przyjętą w tym słowniku zasadą notowania frazeologizmów.

W wypadku wskaźników *też pytanie* i *też mi pytanie* zastosowanie znajduje także zasada notowania w jednym haśle ściągniętej formy wariantów tekstowych realizujących ten sam schemat składniowy i semantyczny (oba odnajdujemy w SWJP pod formą hasłową *też (mi) pytanie*). Tylko w jednym wypadku wyróżnione zostały hasła homonimiczne – *rzecz jasna I* (przysłówek) i *rzecz jasna II*.

W ISJP wskaźniki frazeologiczne notowane są w obrębie haseł jednosegmentowych – pod koniec artykułu hasłowego w miejscu przewidzianym dla frazeologizmów. Objaśniane są one pod hasłem opisującym jeden ze składników, a o wyborze decydują – jak deklarowano we *Wstępie* – przyjęte kryteria (np. kryterium wspólnego opisu w wypadku frazeologizmów *rzecz jasna, rzecz prosta, rzecz oczywista*, opisywanych pod hasłem *rzecz*, czy kryterium najsilniejszej motywacji w wypadku wskaźnika *w porządku*, objaśnianego pod hasłem *porządek*). Homonimia rozumiana jest w ISJP jedynie etymologicznie, ale przyjęta konwencja podawania szczegółowej informacji gramatycznej na marginesie oraz wprowadzania znakiem *υ* znaczeń pochodnych pozwala sprawnie odnajdywać także homonimy rozumiane jako jednostki tożsame graficznie, a różniące się funkcją gramatyczną.

W USJP analizowane wskaźniki frazeologiczne odnotowywane są zasadniczo pod hasłami jednosegmentowymi (w pięciu wypadkach są to hasła homonimiczne). Tylko frazeologizmy *ma się rozumieć* i *to się rozumie* odnotowane są pod dwusegmentowym hasłem *rozumieć się*, a wskaźnik *z pewnością* posiada własny artykuł hasłowy. Homonimy w grupie omawianych wskaźników frazeologicznych w USJP nie są wyszczególniane eksplicitnie. Wszystkie trzy słowniki w analizowanym fragmencie materiału leksykograficznego pozostają konsekwentne w stosunku do założeń przedstawionych we wstępach.

Poniższa tabela pokazuje, pod jakimi formami hasłowymi notowane są wskaźniki frazeologiczne w poszczególnych słownikach.

Tab. 1. Notowanie wskaźników frazeologicznych w funkcji dopowiedzeń i ich homonimów w SWJP, ISJP i USJP

Wskaźnik frazeol.	SWJP	ISJP	USJP
a jak	–	a 2: wykrzyknik	III a «partykuła»
a jakże	–	a 2: wykrzyknik	III a «partykuła»
nie ma sprawy	nie ma sprawy	sprawa	sprawa
jasna sprawa	jasna sprawa	jasny	–
rzecz jasna	rzecz jasna I, rzecz jasna II	rzecz	rzecz
rzecz prosta	–	rzecz	rzecz
rzecz oczywista	–	rzecz	–

rzecz wiadoma	–	–	rzecz
w rzeczy samej	–	rzecz	–
co za pytanie	–	–	pytanie
też pytanie	też (mi) pytanie	pytanie	pytanie
też mi pytanie	też (mi) pytanie	–	–
rozumie się	–	rozumieć	rozumie się
ma się rozumieć	ma się rozumieć	rozumieć	rozumie się
jak najbardziej	–	–	IV jak <i>pot.</i> «partykuła»
jeszcze jak	jeszcze jak!	jeszcze	jeszcze «partykuła»
jakżeby inaczej	–	jakżeby	II jakżeby tylko we <i>fraz.</i>
w porządku	w porządku	porządek	porządek
w porządeczku	–	–	porządeczek
z pewnością	z pewnością	pewność	z pewnością
z całą pewnością	–	pewność	–
(to) żaden problem	–	–	problem
nie ma problemu	–	–	problem
otóż to	otóż to	otóż	otóż
no chyba	no chyba!	no	II no «wykrzyknik»

SWJP zalicza otwarcie omawianie wskaźniki do klas przysłówków, modulantów i dopowiedzeń. Kwalifikacja gramatyczna pojawia się w 5 na 11 odnotowanych wskaźników.

ISJP włącza wskaźniki do klas wykrzykników i partykuł oraz fraz: przysłówkowych, przymiotnikowych, czasownikowych, przypisując wyraźne kwalifikacje wszystkim analizowanym frazeologizmom.

USJP tylko raz na 20 notowanych wskaźników podaje kwalifikację (*w użyciu przysłówkowym*) w odniesieniu do frazeologizmu z *pewnością*.

Największą ilość spójnych artykułów hasłowych⁵ (81,82%) podaje SWJP, najmniejszą (46,15%) USJP. USJP jako jedyny notuje także wskaźniki, nie podając żadnych przykładów użycia – tak jest aż w 25% przypadków.

Poniższa tabela przedstawia dane ilościowe i procentowe dotyczące analizowanych elementów opisu słownikowego wskaźników frazeologicznych.

Tab. 2. Analiza ilościowa i procentowa elementów opisu słownikowego wskaźników frazeologicznych

	SWJP		ISJP		USJP	
	ilość	wartość w %	ilość	wartość w %	ilość	wartość w %
liczba notowanych wskaźników fraz.	11		18		20	
liczba klas homonimów	3		5		0	
eksplicytne kwalifikacje gramatyczne	5	45,45%	18	100%	1	5%
przykłady użycia spójne z pozostałymi elementami opisu	10	81,82 %	11	61,11%	9	46,15%

⁵ Dane w tym zakresie nie odnoszą się do zawartości całych artykułów hasłowych. Za spójne uznawane są tylko te artykuły, w których wszystkie przykłady są jasne, pełne i komplementarne względem definicji i ewentualnych eksplicytnych kwalifikacji gramatycznych.

błędne lub niepełne przykłady użycia	1	18,18 %	7	38,89%	6	28,85 %
brak przykładów użycia	–		–		5	25%

Niedociągnięcia opisów polegają przede wszystkim na brakach w notowaniu homonimów, stosowaniu nieadekwatnych do przedstawionej definicji przykładów użycia (w odniesieniu do ISJP zob. Kucała 2001) i niezwykle często – niepełnych kontekstach, które uniemożliwiają rozpoznanie funkcji gramatycznej pełnionej przez omawianą jednostkę w danym wypadku.

Wiele niepewności i niezgodności w analizowanym materiale przynoszą jednak różnice w przyjętym zasobie kategorii części mowy. SWJP i ISJP pozostają zasadniczo wierne przyjętym podziałom na klasy gramatyczne w definicjach i przykładach użycia. W ISJP zdarzył się tylko jeden błąd – zakwalifikowanie frazeologizmu w *porządku* do klasy wykrzykników, podczas gdy przykład wyraźnie wskazuje na użycie w funkcji przysłówka. W SWJP także odnotowałam tylko jedno poważne uchybienie – wskaźnik *rzecz jasna*, któremu przypisano eksplicytną kwalifikację „przysłówek”. Zarówno w definicji, jak i przykładzie użycia nie ma dowodów na ową „przysłówkowość”.

Znacznie gorzej ma się rzecz w wypadku USJP – kwalifikacja eksplicytna pojawia się tylko raz, a w 11 wypadkach między definicją a przykładem użycia pojawiają się niespójności bądź błędy uniemożliwiające wnioskowanie na podstawie danych implicytnych o rzeczywistej kwalifikacji jednostki.

Jeśli chodzi o sposób notowania szczególnie interesującej mnie klasy dopowiedzeń, z całą pewnością można stwierdzić, że w ISJP zawiera się ona w klasie wykrzykników (poza jednym wypadkiem) – 100% analizowanych jednostek zakwalifikowanych jako wykrzykniki odpowiada definicyjnie dopowiedzeniom. Gorzej rzecz się ma z przykładami w tym słowniku – 7 na 19 odnoszących się do jednostek w funkcji wykrzyknika jest niespójnych lub niepełnych.

Z kolei SWJP tylko cztery jednostki na 11 notowanych kwalifikuje otwarcie jako dopowiedzenia. Nie zdarzają się tutaj pomyłki definicyjne i uchybienia w przykładach. Zdarzają się one jednak często w wypadkach niesklasyfikowanych eksplicytnie bądź klasyfikowanych jako inne części mowy. USJP ani razu nie kwalifikuje wskaźników do grupy dopowiedzeń, a tylko o dziewięciu (z 20 omawianych w tym słowniku) analizowanych tutaj frazeologizmach można, na podstawie definicji i przykładów użycia, wnioskować o ich dopowiedzeniowym charakterze.

Warto z pewnością wykorzystać przedstawione tutaj wnioski do sformułowania kilku postulatów odnośnie do opisu leksykograficznego zarówno dopowiedzeń, jak i innych wyrażen funkcyjnych (nie tylko frazeologicznych) w słownikach ogólnych:

- 1) w opisie słownikowym należy uwzględnić wszystkie homonimy danej jednostki zgodnie z przyjętym inwentarzem klas części mowy;
- 2) każdemu z notowanych wyrażen należy przypisywać eksplicytną kwalifikację gramatyczną;
- 3) w wypadku jednostek posiadających homonimy nie można stosować definicji synonimicznych;

- 4) dla każdego wyrażenia należy podawać pełny przykład użycia (przez co w wypadku dopowiedzeń rozumie się cały kontekst dopowiedzeniowy łącznie z wypowiedzią-akcją);
- 5) eksplicytna definicja dopowiedzenia powinna zawierać informację o niesamodzielności tekstowej danej jednostki;
- 6) należy zwrócić szczególną uwagę na zgodność informacji zawartych w poszczególnych elementach mikrostruktury (zwłaszcza w wypadku, gdy dana jednostka posiada homonimy).

Postulaty powyższe powinny być wzięte pod uwagę przez autorów przyszłych opracowań leksykograficznych, którzy chcieliby w sposób spójny i pełny opisać właściwości tej części zasobu leksykalnego polszczyzny. Choć nie ulega wątpliwości, że specyfika opisu leksykograficznego zależy przede wszystkim od przeznaczenia słownika i grupy odbiorców, do jakiej jest on kierowany, ogólny postulat odzwierciedlenia aktualnego stanu wiedzy językoznawczej (nie tylko w zakresie wyrażen funkcyjnych) powinien być szczególnie wzięty pod uwagę przez autorów ogólnych opracowań leksykograficznych.

Dodatek

Poniżej na kilku wybranych przykładach zebranych w grupy (za kryterium grupowania przyjmując podobieństwo bądź tożsamość segmentu frazeologizmu) zostanie zilustrowany stosowany przeze mnie sposób analizy opisu leksykograficznego dopowiedzeń frazeologicznych i ich homonimów w SWJP, ISJP i USJP.

a jak, a jakże

SWJP nie notuje w ogóle frazeologizmów *a jak, a jakże*.

ISJP oba wskaźniki frazeologiczne rozpatruje w obrębie hasła homonimicznego *a*⁶:

a 2: wykrzyknik

a. 1

4 Wyrażenia „**a jakże**”, potocznie też „**a jak**” używamy, aby odpowiedzieć twierdząco na pytanie i zaznaczyć, że mówimy z całym przekonaniem: *Podobna do matki, co? A jakże, wykapaną matką... Dobrze Ci poszło? A jak! Lepiej być nie mogło.*

5 Wyrażenia „**a jakże**” używamy także, aby podkreślić coś, co właśnie powiedzieliśmy. *Byli wśród nich i członkowie partii, a jakże – nazwisk jest dosyć.*

WYKRZYKNIK =
oczywiście, (no) pewnie,
jasne, no chyba

PART POSTP

⁶ Odnótowanie frazeologizmu w konkretnym hasle homonimicznym nie jest równoznaczne z zakwalifikowaniem go do danej klasy gramatycznej (w tym wypadku wykrzykników), a jest jedynie wynikiem przyjętego w słowniku sposobu notowania frazeologizmów.

Zarówno z definicji, jak i przykładu użycia w znaczeniu 4. można wnioskować o możliwości użycia obu jednostek w funkcji dopowiedzenia. Taka klasa części mowy nie została jednak wyróżniona w przyjętej w ISJP gramatycznej klasyfikacji jednostek. Wskaźniki te zakwalifikowane zostały do grupy wykrzykników, które we *Wstępie* do ISJP definiowane są w następujący sposób:

Stanowi samodzielne wypowiedzenie lub główny składnik wypowiedzenia i pod tym względem przypomina czasownik, ale w przeciwieństwie do niego jest nieodmienny. Samodzielne są np. wykrzykniki: *hura, ach, jejku, bęc, trach, mniam, do licha, owszem, skądże znowu*. Głównym składnikiem wypowiedzenia są np. *hej, biada, huzia, won, fakt faktem* – oprócz nich wypowiedzenie może lub musi zawierać inny składnik: wołacz (*Hej, chłopcze!*), celownik (*Biada temu, kto podniesie rękę na ojca swego*), wyrażenie z przyimkiem *na* (*Huzia na nich!*), okolicznik (*Won z mojego domu!*), zdanie podrzędne ze spójnikiem *że* (*Fakt faktem, że podpis jest fałszywy*) [ISJP, 2001: XXXVII].

ISJP odnotowuje także w wypadku wskaźnika *a jakże* możliwe użycie w funkcji partykuły – zarówno definicja, jak i przykłady użycia oraz kwalifikacja tworzą tutaj spójną całość⁷.

USJP zaliczając zarówno *a jak*, jak i *a jakże* do frazeologizmów (jednostki poprzedza oznaczenie: „◇ fraz.”), rozpatruje oba w ramach hasła homonimicznego III *a* (*partykuła*):

III *a* «partykuła» *pot.* [...] *d* «będąca składnikiem związków frazeologicznych wyrażających stosunek mówiącego do prawdziwości sądu lub ocenę prawdopodobieństwa zdarzeń» ◇ *fraz.*
A jak; a jakże «oczywiście»: *Wyrzuciłeś to? – A jak! Byłeś tam? – A jakże.*

Podana – bardzo lapidarna i synonimiczna – definicja frazeologizmu nie pozwala jednoznacznie wnioskować o kwalifikacji gramatycznej jednostki – może dotyczyć zarówno partykuły, jak i dopowiedzenia. Podane przykłady odpowiadają natomiast użyciu frazeologizmu w funkcji dopowiedzenia.

rzecz jasna, rzecz prosta, rzecz oczywista, rzecz wiadoma, w rzeczy samej

SWJP omawia z tej grupy tylko frazeologizm *rzecz jasna* – w dwóch oddzielnych hasłach homonimicznych:

rzecz jasna I *przysł.* ‘oczywiście’: *Rzecz jasna, że to zrobię.*
rzecz jasna II *dop., pot.* ‘tym zwrotem mówiący skwapliwie zgadza się z tym, co zostało powiedziane, odpowiada twierdząco na zadane pytanie; oczywiście, jasne, tak’: *Zrobisz to? – Rzecz jasna. On ci to zaproponował? – Rzecz jasna.*

⁷ Partykułę ISJP definiuje następująco: „Nieodmienna. W przeciwieństwie do przysłówka może określać nie tylko czasownik, przymiotnik lub przysłówki, ale też inne części mowy. Np. *nawet* określa m.in. rzeczowniki (*Nawet żona go opuściła*), a określa m.in. liczebniki (*Po podwyżce zarabia aż tysiąc złotych*), a *tuż* określa m.in. wyrażenia przyimkowe (*Parking jest tuż obok domu*)”. Partykuły, których pozycja jest ustalona, są ponadto oznaczane symbolami PREP (jeśli występują przed wyrazem, do którego się odnoszą) lub POSTP (jeśli występują za wyrazem, do którego się odnoszą) [ISJP: XXXIV].

Hasło homonimiczne zakwalifikowane jako dopowiedzenie zarówno w definicji, jak i podanym przykładzie użycia rzeczywiście ilustruje użycie dopowiedzeniowe. Natomiast definicja i przykład zastosowane w wypadku pierwszego homonimu – eksplicytnie uznanego za przysłówek⁸ – są niewystarczające dla rozpoznania wskaźnika jako przysłówka, w związku z czym hasło pozostaje niespójne.

Wyrażenia *rzecz jasna*, *rzecz prosta* i *rzecz oczywista* (dwa ostatnie z kwalifikacją – *rzadziej*) omówione są w ISJP w obrębie artykułu hasłowego *rzecz*:

rzecz, D·czy. (...)

11. Wyrażeń **rzecz jasna**, *rzadziej rzecz prosta* lub **rzecz oczywista**, używamy, aby powiedzieć, że coś jest oczywiste i nie powinno budzić wątpliwości. *W ich wykonaniu królowa obejrzała wykonanie „Pana Tadeusza”, rzecz jasna po angielsku... Casus Nowaka jest zresztą – rzecz jasna – traktowany przez nas humorystycznie. Uwagi powyższe, rzecz oczywista, nie wyczerpują tematu.* ∪ Używane też jako wykrzyknik w nawiązaniu do czegoś, co właśnie zostało powiedziane: *Rzecz jasna, iż ową datę trzeba przesunąć do przodu o kilka co najmniej lat... Rzecz prosta, że starzy nie rozumieją młodych.*

PART
= oczywiście,
naturalnie

WYKRZYKNIK
[ŻE]
= jasne

Znów wyróżnia się tutaj dwie postaci homonimiczne – partykułową i wykrzyknikową. Definicja i przykłady użycia w znaczeniu głównym spójne są z kwalifikacją jednostki do klasy partykuł. Znaczenie pochodne – wykrzyknikowe (dopowiedzeniowe) – rzeczywiście wskazuje na funkcję kontekstualną („w nawiązaniu do czegoś, co właśnie zostało powiedziane”), ale przykład użycia, pozbawiony kontekstu wypowiedzi-akcji, nie pozwala rozpoznać pełnienia przez ten frazeologizm funkcji dopowiedzeniowej.

USJP notuje trzy wskaźniki z omawianej grupy: *rzecz jasna*, *rzecz prosta* i *rzecz wiadoma*:

rzecz [...] 5. «treść myśli, wypowiedzi» [...] ∅ *Rzecz jasna, prosta, wiadoma* «oczywiście, naturalnie»

Nie pojawia się tutaj ani kwalifikacja gramatyczna ani przykłady użycia, a synonimiczna definicja także nie pozwala określić, jaką funkcję mogą pełnić odnotowane frazeologizmy.

nie ma sprawy, jasna sprawa

SWJP – zgodnie z przyjętą zasadą wyodrębniania frazeologizmów jako oddzielnych haseł – formą hasłową czyni *nie ma sprawy*:

⁸ Nie dopuszczam możliwości występowania wskaźników tej grupy w funkcji przysłówek – taka kwalifikacja jest według mnie błędna.

nie ma sprawy 'zwrotem tym mówiący podkreśla, że dana sytuacja jest dla niego błaha, jakieś polecenie, czyjaś prośba jest łatwa do spełnienia lub że rozumie konieczność zrobienia czegoś':
Nie ma sprawy, stary, ja ci to załatwię.

Słownik nie wskazuje wyraźnie, w jakiej funkcji gramatycznej użyty jest omawiany frazeologizm. Analiza definicji pozwala wnioskować o możliwości użycia jednostki *nie ma sprawy* w funkcji frazy czasownikowej niewłaściwej⁹ („mówiący podkreśla, że dana sytuacja jest dla niego błaha”) bądź dopowiedzenia („jakieś polecenie, czyjaś prośba jest łatwa do spełnienia lub że rozumie konieczność zrobienia czegoś”). Zbyt wąski (tzn. pozbawiony kontekstu poprzedzającego) przykład użycia nie pozwala już jednak określić, jaką funkcję gramatyczną realizuje w tym wypadku analizowany frazeologizm.

ISJP notuje wskaźnik frazeologiczny *nie ma sprawy* w obrębie hasła *sprawa*:

sprawa, D-wy, C-wie. (...)

14. Mówimy potocznie, że **nie ma sprawy**, jeśli to, co się wydarzyło lub o czym była mowa, nie stanowi problemu i nie musi być przedmiotem uwagi. *Konflikty, o których piszę, nie są sporadyczne i nie wolno udawać, że nie ma sprawy.* ∪ W czasie teraźniejszym używane częściej jako wykrzyknik. *Wypisz mi czek na 6 tys. dolarów. – Nie ma sprawy, ale jutro... Nie wiem, jak mam ci dziękować. – Nie ma sprawy.*

FCZ NW NDK
ZWYKLE TER

WYKRZYKNIK

Słownik odnotowuje w znaczeniu 14. użycie w funkcji frazy czasownikowej i pochodne użycie w funkcji wykrzyknika. Pewną niespójność opisu powoduje podanie przykładu „*Nie wiem, jak mam ci dziękować. – Nie ma sprawy*”, który reprezentuje – według mnie – użycie w funkcji frazy czasownikowej, a nie dopowiedzenia. Brak bowiem w tym wypadku potwierdzenia czegokolwiek, a ponadto takie użycie niesie informację znaczeniową ‘mówiący nie uznaje za potrzebne rozwodzenia się nad tym, o czym mowa’, co bliższe jest zastosowaniu analizowanej jednostki w funkcji frazy czasownikowej.

USJP odnotowuje wskaźnik frazeologiczny *nie ma sprawy* w hasle *sprawa* w obrębie znaczenia drugiego:

sprawa [...] **2.** «interes, rzecz do załatwienia»: [...] ∪ *Nie ma sprawy* a) «tak, to zostanie zrobione, wykonane»: Rozwiążę to zadanie, *nie ma sprawy*. b) «sytuacja nie jest skomplikowana, prośba, polecenie nie są trudne do spełnienia»: Spełnię twoją prośbę, *nie ma sprawy*. c) «nic się nie stało, nic nie szkodzi»: Uszkodzenie można łatwo naprawić, *nie ma sprawy*.

Nie pojawia się w przytoczonym fragmencie eksplicytna kwalifikacja gramatyczna. Definicje znaczenia w odcieniu a) zakłada istnienie pewnej wypowiedzi, która

⁹ Pojęcie *frazy czasownikowej niewłaściwej* przejmuję za ISJP i rozumiem je jako grupę wyrazów powiązanych składniowo, które w całości zachowują się jak czasownik niewłaściwy, tzn. nie łączą się z podmiotem w mianowniku.

stanowi wypowiedź-akcję dla analizowanego frazeologizmu, co odpowiadałoby jednostce o funkcji dopowiedzenia. Definicja w odcieniach b) i c) bliska byłaby użyciu frazeologizmu w funkcji frazy czasownikowej. Niepełny kontekst przykładów nie pozwala natomiast wnosić bez wątpliwości, z użyciem w jakiej funkcji mamy do czynienia.

Literatura

- DOBACZEWSKI A., 1998, *Cechy składniowe i semantyczne polskich dopowiedzeń potwierdzających*, Warszawa.
- GROCHOWSKI M., 1989, *Polifunkcyjność gramatyczna jednostek leksykalnych a ich homonimia (z punktu widzenia współczesnej leksykografii)*, „Prace Filologiczne” XXXIII, s. 35-42.
- GROCHOWSKI M., 1997, *Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne*, Kraków.
- ISJP, 2001, *Inny słownik języka polskiego PWN*, pod red. M. Bańki, Warszawa.
- KUCAŁA M., 2001, *Nie każde „inne” lub „inaczej” jest lepsze*, „Język Polski”, z. 4, s. 290-292.
- GWJP MORFOLOGIA, 1998, *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, t. 2: *Morfologia*, pod red. R. Grzegorzycy, R. Laskowskiego, H. Wróbla, Warszawa.
- LEWICKI A. M., PAJZIŃSKA A., 2001, *Frazeologia*, [w:] *Współczesny język polski*, pod red. J. Bartmińskiego, Lublin, s. 315-334.
- USJP, 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, pod red. S. Dubisza, Warszawa.
- SWJP, 1996, *Słownik współczesnego języka polskiego*, pod red. B. Dunaja, Warszawa.

Lexicographical descriptions of phraseological confirmations and their homonyms in general dictionaries of contemporary Polish language Summary

Beginning with the definition of “confirmation” established in Polish linguistics, the division of this lexical group proposed by Adam Dobaczewski and understanding of term “phraseological indicator” as described by A. M. Lewicki this paper presents descriptive and numerical results of analyses of lexicographical description of 25 phraseological confirmations (such as *a jak, nie ma sprawy, w porządku, żaden problem* etc.) and their homonyms being noted in three big general dictionaries of contemporary Polish language. These dictionaries are: *Współczesny słownik języka polskiego* (1996, edited by B. Dunaj), *Inny słownik języka polskiego* (2000, edited by M. Bańko) and *Uniwersalny słownik języka polskiego* (2003, edited by S. Dubisz).

This paper is focused on examining correctness of applied definitions, examples of use and grammatical categorization of individual items and also on evaluation of compatibility of these elements in lexicographical description. As a supplement this paper contains also examples of 9 (out of 25) full lexicographical analyses of phraseological confirmations.